

imprisonment. However, the probation service abroad is significantly different from the criminal executive inspection in its functions, organization, staffing and working methods. The main functions of probation are pre-trial, post-trial and "mediation". Pretrial function is performed on the stage of investigation of crime. The pre-trial function is provided by gathering information about the offender in order to assist the court in determining the most effective for the person's punishment (imprisonment or other alternative punishment) based on forecast future behavior of the person and the possibilities of its resocialization in jail or at liberty.

The second main function of probation officers is post-trial, performance of alternative sentencing, supervision of convicted persons based on their re-socialization programme. Every person who is under probation, is subjected to individual survey, on the results of which is based a surveillance program for them. The new important direction of the newly created service was reconciliation ("mediation") of the offender and victim. It is emphasized that the implementation of the above features of probation requires high professional skills. Probation officers who carry the most important social functions require more skills than, say, employees of correctional institutions. Their training should include specialized training with the annual advanced training on law, psychology, social work.

Keywords: *probation service, social control, society, penalty.*

Надійшла до редакції 28.10.2015

Завгородня Ю. С.

кандидат юридичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.82

СУЧАСНІ КРИМІНОГЕННІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Висвітлено процеси, явища та чинники, які існують в сучасному українському суспільстві та зумовлюють злочинну поведінку неповнолітніх, а також визначено напрями профілактики антисоціальної поведінки дітей та підлітків.

Ключові слова: *криміногенні фактори, злочинність неповнолітніх, соціально-психологічні чинники, економічні чинники, морально-психологічний клімат, профілактика.*

Постановка проблеми. Особливості формування негативних антигромадських установок обумовлюються різними факторами, а також способом життя неповнолітніх у процесі взаємодії з оточуючим мікро- і макросоціальним середовищем, що полягає у повсякденному спілкуванні з однолітками, батьками та іншими дорослими. Слід погодитися з позицією О.В. Літвінової, яка вказує на те, що неповнолітній злочинець не стає таким несподівано, саме в момент вчинення злочину. Частіше за все антисоціальні особливості його особистості формуються поступово, а вчинення такою особою злочину є

вже наслідком такого формування [1, с. 57].

Дійсно, соціально-психологічні детермінанти формування особи неповнолітніх злочинців є комплексом взаємопов'язаних і взаємообумовлених чинників, всередині яких несприятливі умови соціального середовища, взаємодіючи з психолого-віковими особливостями особи підлітка, продукують у неї стійкі деформації, здатні у поєднанні з конкретною життєвою ситуацією спричинити вчинення кримінально-караного діяння.

У юридичній літературі вже склалися певні підходи до визначення соціально-психологічних чинників злочинної поведінки неповнолітніх. Серед них називають несприятливе соціальне середовище, сімейне неблагополуччя, негативний вплив різних груп з атисуспільною поведінкою, недоліки виховання з боку соціальних інститутів, негативні зрушення у свідомості і психіці особи, що викликають злочинну поведінку, школу, оточуюче локальне суспільство, культурне середовище, розумову і психологічну неповноцінність тощо. Однак навколишнє середовище, в якому живе неповнолітній, сьогодні постійно змінюється, відбуваються різні зрушення, змінюються умови життя та інтереси дітей. Відсутність емоційних контактів з підлітком, виключення його з емоційних стосунків, явне або приховане відторгнення неповнолітнього від сучасних суспільних змін безпосередньо не призводять до вчинення злочинів, але породжують цілий ряд наслідків, що мають значення для кримінології. Саме тому подальше дослідження сучасних криміногенних факторів злочинності неповнолітніх в Україні є актуальним питанням для правової науки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. До проблематики злочинності неповнолітніх звертаються досить часто. Вже накопичено значний теоретичний матеріал про пізнання природи, причин і умов злочинної поведінки дітей, на якому повинні ґрунтуватися сучасні підходи до організації і проведення суб'єктами попередження відповідної роботи у сфері протидії злочинності неповнолітніх. Вагомий внесок у розвиток цієї проблеми внесли, зокрема: Ю. Абросімова, Ю. Антонян, А. Блага, О. Бугера, І. Васильківська, Д. Виговський, В. Голіна, Б. Головкін, Н. Градецька, І. Даньшин, С. Денисов, А. Долгова, Л. Дубчак, С. Єлісеєв, В. Ємельянов, О. Журавель, А. Закалюк, М. Колодяжний, А. Костенко, О. Літвінова, І. Туркевич, В. Шакур, Є. Шостко, Н. Яницька та інші.

Метою даної статті є з'ясування основних сучасних чинників і факторів існування злочинності неповнолітніх, а також визначення напрямів профілактики антисоціальної поведінки дітей та підлітків.

Виклад основного матеріалу. Дослідження соціально-економічного середовища показує, що негативний морально-психологічний клімат, розбіжність групових і загальноприйнятих норм, конфлікти, напруженість у спілкуванні – це далеко не весь перелік причин негативної поведінки неповнолітніх. Немає жодного аспекту поведінки підлітків та юнаків, який би не залежав від їх сімейних умов сьогодні і в майбутньому. Сім'я розвивається і видозмінюється із суспільством, по-своєму реагуючи на виклики часу та громадські потреби і роблячи на них свій, особливий, тільки їй властивий

вплив. При цьому сім'я, будучи інститутом первинної соціалізації, покликана забезпечувати задоволення матеріальних і духовних потреб індивіда, навчати необхідним навичкам і зразкам поведінки, формувати ціннісні орієнтири, засвоєння моральних основ і принципів організації колективного способу життя. Однак дуже часто сама сім'я перетворюється на конфліктну або криміногенну групу, стає джерелом формування злочинної свідомості і поведінки підлітків.

Розглядаючи цю проблему, слід зазначити, що держава традиційно продовжує покладати на сім'ю виконання основних функцій, при цьому не створює умов для її виживання. Дослідження останніх років доводять, що сім'ї доводиться боротися з багатьма складнощами, що викликані негативними процесами в розвитку сучасного суспільства. Серед них: низький рівень матеріального забезпечення батьків; зниження життєвого рівня більшості сімей; значне майнове розшарування суспільства; незадоволення своїми житлово-побутовими умовами, безробіття, затримки з виплатою заробітної плати, її низький рівень і тривала інфляція. На це вказали 79 % опитаних співробітників правоохоронних органів і 67 % громадян.

Протиріччя між матеріальними потребами і можливостями їх задоволення стають основою бідності та убогості людей, а також підґрунтям для використання радикальних заходів для їх усунення. Неможливість законного задоволення матеріальних потреб призводить до того, що фактичне задоволення останніх відбувається протиправними способами і засобами. Спостерігається озлоблення підлітків стосовно забезпечених дітей, що обумовлює вчинення корисливих та насильницьких злочинів, таких як крадіжки, розбої, грабежі, фізичні розправи тощо.

На наш погляд, до особливих причин, які сприяють вчиненню злочинів неповнолітніми можна віднести такі негативні чинники, характерні для неблагополучних сімей: злочинність батьків або членів сім'ї; пияцтво, систематичні конфлікти (сварки, бійки, скандали); розпусна поведінка батьків; відсутність бажання у батьків піклуватися про своїх дітей; відсутність емоційних зв'язків. Наша позиція підтверджується результатами дослідження Н.М. Градецької, яка вказує на такі основні криміногенні чинники неблагополучних сімей: 1) виховання дітей в умовах неповної сім'ї, одним із батьків; 2) наявність у сім'ї судимих родичів (батьків, братів, сестер, бабусь, дідусів тощо); 3) зловживання спиртними напоями дорослими членами сім'ї, скандали, бійки, сексуальна розбещеність; 4) важке матеріальне становище сім'ї (погані житлові умови сім'ї, відсутність окремої кімнати для дітей, потреба в харчуванні, одязі тощо); 5) низький рівень правової культури, правовий нігілізм батьків та інших дорослих членів сім'ї; 6) грубість, жорстокість, насильство в сім'ї, виховання дітей в умовах емоційного голоду [2, с. 19].

За деякими даними, більше половини дітей, що вчинили злочини, росли в проблемних сім'ях, кожен третій підліток-правопорушник має неповну сім'ю, 14 % дітей – з сімей алкоголіків, у 4 % неповнолітніх злочинців батьки ведуть аморальний спосіб життя, а у майже 10 % підлітків, які скоїли злочи-

ни, родичі (батьки, брати, сестри) були позбавлені волі [3, с. 2].

Проте, як зазначають деякі дослідники, злочини також вчиняються підлітками і із зовні благополучних сімей, де не було негативного впливу на дітей з боку дорослих. Це сім'ї, в яких батьки не вміють або не можуть виховувати своїх дітей належним чином. Причин цього явища багато. Це зміна традиційних сімейних стосунків, де соціальне становище жінки в суспільстві стало іншим (залучення до виробництва, рівні можливості з чоловіками тощо). Це участь обох батьків у виконанні трудових функцій, пов'язаних з тривалою відсутністю батьків вдома (витрати часу на пошук додаткового заробітку), значне збільшення часу на ведення домашнього господарства, тим самим зменшення тривалості спілкування з дітьми. Усе це призвело до того, що сім'я втратила головне завдання сімейного виховання – залучення до суспільно корисної праці через форми спільної діяльності.

Ці обставини не дозволяють забезпечити належне спілкування в сім'ї, встановити повноцінні та позитивні внутрішньосімейні зв'язки, що знижує значущість сім'ї для дітей і є передумовою відчуження підлітка від сім'ї. Воно може виражатися як відкрито, у формі явного небажання батьків виховувати дітей, так і в прихованій формі, коли батьки бажають, але не вміють виховувати дітей, демонструють низькі педагогічні здібності і безпорадність. Сімейне неблагополуччя охоплює різні негативні характеристики сім'ї, дефекти її структурного, кількісного або вікового складу, внутрішні відносини членів сім'ї, відносини із зовнішніми інститутами – школою, училищем, інститутом, установами дозвілля та іншими.

Таким чином, сім'я, як елемент первинної соціалізації особи неповнолітнього, повинна забезпечити пристосування останніх до умов суспільного життя, виконання соціальних норм, готовності зайняти певне місце в суспільстві. На підлітка впливає вся внутрішня атмосфера сім'ї, причому ефект цієї дії накопичується, з віком заломлюючись у структурі особи підлітка.

Останнім часом випереджаючими темпами зростає в суспільстві і така застаріла проблема як безпритульність неповнолітніх. Дані статистики вказують на те, що найвищі темпи приросту вчинення злочинів серед неповнолітніх саме у груп безпритульних підлітків. Це викликано не лише зростанням злочинної активності серед підлітків, але і збільшенням кількості в країні дітей, що не мають постійного місця проживання. Ці підлітки поповнюють лави осіб, схильних до здійснення корисливо-насильницьких злочинів. Головними причинами цього явища є вищевказані чинники стану економічної кризи в державі, розшарування суспільства на багатих та бідних, різка кількість збільшення сімей переселенців із зони АТО, діти яких залишаються без належної уваги у зв'язку з багатьма невирішеними проблемами своїх батьків.

На нашу думку, був би не повним розгляд вищезгаданої теми без того чинника, який також позначається на формуванні кримінальної спрямованості серед підлітків як бездоглядність, або "прихована безпритульність". З позиції О.Є. Журавля, бездоглядні – діти, які забезпечені постійним місцем проживання, але з різних причин (як суб'єктивних, так і об'єктивних) не

отримують необхідного піклування і систематично перебувають без належного догляду та контролю за їхньою поведінкою, розвитком, зростанням з боку батьків, усиновителів або інших осіб, які за них відповідають [4, с. 74].

Вона виникає в неповних або зруйнованих сім'ях, де знаходить поширення позашлюбне народження дітей, алкоголізація і зuboжіння. Ці обставини не дозволяють багатьом сім'ям задовольняти навіть мінімальний рівень необхідних потреб підлітків. Різке зниження рівня доходів значного числа сімей за 2014 та 2015 роки призводить до зростання психологічної напруженості і конфліктів у сімейно-побутовому оточенні. Ці обставини "виштовхують" підлітків із сім'ї на вулицю. Останнім часом, і це підтверджують результати дослідження, стали поширеними втечі дітей не лише із сімей, але і з державних виховних установ, тим самим підлітки виражають протест проти бездушного ставлення до них.

Серед підлітків без постійного місця проживання простежується підвищена віктимність, кримінальна активність. Така поведінка є проявом відомого закону: дитина живе або за рахунок сім'ї або за рахунок суспільства. Покидаючи сім'ю, вона починає жити за рахунок суспільства.

Таким чином, соціально-економічні чинники відіграють важливу роль у соціалізації особи неповнолітнього, зміна яких на краще повинна позитивно впливати на підлітків.

Зниження виховних можливостей сім'ї повинно компенсуватися за рахунок системи громадського виховання. Важливе місце в системі громадського виховання займають навчальні заклади (школи, ліцеї, коледжі тощо), продовжуючи процес соціалізації особи, початий в сім'ї. Оскільки в них неповнолітній проводить значну частину життя, саме тут можуть прищеплюватися негативні інтереси, традиції і звички. Дослідники, що займаються цією проблемою, констатують, що останнім часом престиж освіти дещо знизився та і взагалі цікавість до отримання знань стала вибірковою. Багато підлітків вказують на те, що з'явилися інші способи самоствердження, де не потрібен значний обсяг знань, а наявність освіти не дає гарантії гідного життя. Ця "домашня" ідеологія сприяє тому, що підлітки перестають приділяти увагу навчанню, отриманню професії, а все більше проводять вільний час у розвагах.

Окрім цього, дослідники в числі обставин, що сприяють відчуженню підлітків від вказаного інституту соціалізації, називають слабку матеріальну базу шкіл, велику наповнюваність учнівських класів, нестачу педагогічних кадрів, їх непридатність до роботи з "важкими" дітьми, відсутність у шкільних класах колективів. Інші автори називають такі недоліки в організації навчально-виховного процесу як відсутність потреби у проявах самостійності, необмежена свобода, помилки в педагогічному спілкуванні. Сюди можна так само віднести і погане фінансування працівників шкіл (невеликі зарплати, відсутність соціального захисту працівників освіти).

Подібну позицію підтверджує Л.С. Дубчак, яка зазначає, що об'єктивними недоліками у діяльності навчальних закладів, як детермінанта злочинності неповнолітніх, є вади в роботі навчальних закладів різних типів

та рівнів акредитації, які детерміновані як загальним рівнем освіти і рівнем підготовки педагогічних кадрів, так і ситуацією та проблемами виховання молоді в соціумі загалом, що негативно впливають на суспільне виховання неповнолітніх та запобігання негативним проявам їх поведінки [5, с. 18].

На сьогодні навчання набуває характеру залежності від матеріальних можливостей сім'ї. Сучасний стан справ у сфері освіти такий, що щорічні асигнування на фінансування шкіл скорочуються, практично припинено будівництво і капітальний ремонт споруд, оснащення відповідними засобами, відбувається скорочення гуртків та секцій. Школа не стала центром позашкільної роботи і це перш за все відбувається за місцем проживання дітей і їх батьків. Така ситуація змушує адміністрацію шкіл займатися різними поборами з батьків (нав'язувати доплати за навчання, створення батьківських фондів школи поза їх волею, запровадження фонду класу, проведення різних акцій типу «Подаруй вікно школі» тощо).

Багато вчених в якості причини відчуження від позитивних інститутів соціалізації називають ранню спеціалізацію шкіл по тих або інших напрямках, а також великий об'єм навчальних програм, який веде до перенавантаження школярів. На жаль, із навчальною програмою, затвердженою МОН України, справляються не всі учні, інші втрачають інтерес до навчання, їх інтерес спрямовується на інші види діяльності, при цьому не пов'язані з працею. Найбільш несприятливу роль у формуванні особи підлітка відіграє невиправдана диференціація учнів на кращих, що виконують усі вимоги, які пред'являються до них, і гірших, з низьким рівнем знань дисципліни. Останні викликають у педагогів вкрай неприємні відчуття, що часто виражаються в грубих формах та не сприяють встановленню позитивних контактів між цією категорією учнів та педагогами.

Прагнення підлітків зменшити конфліктність ситуації сприяють формуванню груп підлітків, що системно не відвідують заняття як протест проти неуспішності в навчанні, або протест проти нецікавої професії тощо. Психологічна особливість підлітків така, що вони не можуть бути в ізоляції і починають шукати собі подібних, об'єднуючись у групи у сфері дозвілля, що часто призводить до вчинення злочинів, у тому числі корисливих та насильницьких.

Аналогічні процеси відбуваються в системі первинної вищої освіти, що здобувається в коледжах і технікумах, яка не позбавлена недоліків, характерних для шкіл. Проте в цій системі є свої специфічні особливості. Істотно змінюється коло і характер соціальних зв'язків, структура і зміст учбово-виробничої діяльності. Більшість підлітків йдуть туди вимушено, без бажання отримати певну спеціальність, або з інших причин (навчання ближче до дому, разом з друзями, невеликий конкурс на вступ або його взагалі немає, невисокі бали ЗНО тощо).

У навчальних закладах цього рівня спостерігається концентрація важких підлітків, що створює негативне соціальне середовище. Спостерігається низький рівень дисципліни. Міграція в межах району, міста, області, проживан-

ня в гуртожитках створює передумови для значного зменшення соціального контролю з боку дорослих за їх поведінкою.

Продовжуючи розглядати криміногенні чинники, які сприяють злочинній поведінці неповнолітніх, необхідно зупинитися на тому, що через низку обставин підліткам властива тривала трудова незайнятість, а також неорганізованість дозвілля.

Проведені дослідження показують, що невирішеність проблем працевлаштування підлітків і молоді дуже тісно пов'язана із зростанням криміногенної напруженості в суспільстві. Так, з позиції Б.М. Головкина, до соціально-економічних детермінант злочинності неповнолітніх, зокрема корисливо-насильницької, в умовах ринкових відносин необхідно віднести проблеми працевлаштування і зайнятості підлітків усіх категорій: випускників і відрахованих з освітніх установ за неуспішність, дітей, що повернулися з місць позбавлення волі і спеціальних навчально-виховних установ, підлітків, що стоять на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ за правопорушення, та інші. Незабезпечення державою соціальних гарантій отримання першого робочого місця породжує скептичне ставлення окремих категорій молоді до необхідності продовження навчання після закінчення школи [6, с. 241].

Останніми роками в суспільстві з'явилося збочене уявлення про працю та ставлення до неї. Серед неповнолітніх переважає думка, що, працюючи законно, матеріального благополуччя отримати майже неможливо. Результати досліджень показують, що підлітки віддають перевагу професіям, здатним забезпечити високий рівень життя при мінімумі затрат (підприємець, працівник торгівлі, шоу-бізнес, фотомодель), протизаконним формам зайнятості (повія, кілер, злодій).

Таким чином, незайнятість або незадоволення умовами роботи є одним з тих чинників, що забезпечують зростання числа корисливих злочинних проявів серед підлітків. Результати дослідження показують, що в суспільстві формується значна кількість підлітків, які є безробітними та готові до відкритих протистоянь. На нашу думку, усе вищеназване породжує іншу причину, пов'язану з протиріччям між принципом соціальної справедливості і його фактичною реалізацією. На практиці дуже часто незаконослухняні, в тому числі і злочинці, стали багатими і зайняли верхні сходинки соціальних верств населення, тоді як законослухняні громадяни залишилися бідними, часто незаможними, опущеними до підніжжя цих сходів. Останні отримали ніби моральне право на відновлення соціальної справедливості, що і є причиною, яка породжує злочини, в тому числі і неповнолітніх, які це збагнули.

Так, на думку С.П. Мініна, на злочинність неповнолітніх впливають і обумовлюють її соціальні, нерідко суперечливі процеси і явища, що відбуваються в суспільстві. З існуючих соціально-економічних тенденцій найбільш тривожною є соціальна стратифікація – розшарування суспільства за ознаками зростаючої нерівності, падіння рівня життя, прогресуючого зубожіння, особливо сімей, що мають дітей. Ці чинники формують соціальну і кримінальну напруженість у суспільстві [7, с. 10].

На стан підліткової злочинності також значно впливає сфера дозвілля. Потреба у спілкуванні, як одна з провідних функцій психологічного розвантаження, припускає добровільний вибір зайняття, розваг, кола приятелів і друзів. Форми проведення дозвілля формують у особи систему ціннісних орієнтирів. Криза соціально-економічної системи призвела до того, що були зруйновані традиційні інфраструктури установ дозвілля, сталася комерціалізація дозвілля. Тепер сім'ям доводиться платити за різного роду позашкільні заняття і відвідування різних установ (танцювальні гуртки, спортивні секції, квитки в музеї, театри, цирк тощо).

У зв'язку з цим напрашується висновок, і це підтверджує дослідження І.Г. Скурту, згідно з яким, кожен п'ятий підліток після школи залишається сам вдома з причини відсутності дорослих членів сім'ї в денний час. Внаслідок чого більше половини дітей і підлітків у вільний час гуляють з приятелями, сидять біля телевізорів або в мережі Інтернет. Психологічні особливості підліткового віку сприяють динамічній зміні потреб та інтересів [8, с. 85].

В даному аспекті, на наш погляд, заслуговує на увагу дослідження Ю.А. Абросімової, яка проаналізувавши структуру дозвілля неповнолітніх, визначила критерії оцінки його раціональності та відведений час на нього: різноманітність видів занять (дві години двічі на тиждень); переважаючий характер дозвілля (активний, пасивний або споживчий) (тридцять хвилин щодня, крім вихідних); насиченість дозвілля видами діяльності, які найбільшою мірою сприяють розширенню інформованості та культурного кругозору (чотири години, крім вихідних), виявлення та реалізація обдарувань молодшої людини (щодня шкільного часу) тощо [9, с. 15].

У наш час нічні клуби, дискотеки, бари з віком стають все більш привабливими та все більше витісняють гуртки, секції тощо. Проте, в силу великих матеріальних витрат, вони доступні далеко не усім. Зростає кількість підлітків, які не знають чим зайнятися у вільний час і це стає причиною виявлення цікавості до таких антисоціальних явищ як вживання наркотиків, алкоголю, нюхання клею, що закріплюється у звичку. Ці факти підтверджують висновок про те, що підлітки, не маючи можливості отримання грошей на дозвілля від своїх батьків, самі вимушені знаходити їх, здійснюючи протиправні діяння насильницько-корисливої спрямованості.

Неблагополучне оточення відіграє подвійну роль у соціалізації неповнолітнього: з одного боку, воно чинить безпосередню негативну дію на підлітка, чий погляд, свідомість, характер знаходяться у стадії формування, а з іншого – створює навколо неповнолітнього згубний мікроклімат, сприяючий розвитку і зміцненню у нього негативних моральних і психологічних якостей та виникненню антигромадської спрямованості.

Даючи характеристику криміногенним чинникам злочинності підлітків, необхідно також розглянути і питання впливу засобів масової інформації (ЗМІ) на особу підлітка. Свідомість останнього дуже сприйнятлива до інформації, яка подається переважно в конкретній наочній і відчутній формі. Саме цей механізм містить великі можливості для морального й ідеологічного

впливу на свідомість. Тому цей чинник здійснює значий вплив на увесь процес розвитку і формування особи.

Підліток під впливом різних обставин (свідомо діючи, випадково або під навіюванням), але завжди самостійно відбирає джерело масової інформації, що цікавить його, як доказ правильності обраних ним життєвих орієнтирів, стилю поведінки і мотивації вчинків на цьому етапі [10, с. 13].

Вплив ЗМІ на свідомість і поведінку неповнолітніх можна розглядати як засвоєння і прийняття підлітковим середовищем моделей соціальної дійсності, що пропагуються друкованими ЗМІ, радіо, телебаченням, Інтернетом тощо. Дослідження підтверджують, що неповнолітні зупиняють свій вибір на розважальних каналах, де переважають низькосортні передачі маскультури. Більшість підлітків вважають за краще дивитися кіно і відеофільми, ознайомлюватися зі змістом сайтів, в яких є присутніми сцени насильства, фігурують "великі гроші", оголені тіла (бойовики, трилери, фільми жахів, стрічки про мафію, порнофільми).

Згідно з дослідженнями О.І. Бугери, уподобання неповнолітніх при виборі жанрів фільмів розподілялися таким чином: учні загальноосвітніх шкіл в 35,2 % випадків віддають перевагу бойовикам та фільмам жахів. Неповнолітні, які знаходяться на обліку кримінальної міліції у справах неповнолітніх, в 64,5% випадків захоплюються бойовиками та фільмами жахів, 17,5 % цікавить фантастика, музичні програми – 11,5%. Вихованці виховної колонії в 65,5 % випадків віддають перевагу бойовикам та фільмам жахів, фантастика цікавить 18 %, музичні програми – 12 %. Наведені дані свідчать про те, що найбільш популярним жанром серед респондентів всіх досліджених груп підлітків є бойовики та фільми жахів, однак серед девіантних груп цей показник був вищим на 30 % [11, с. 12].

Неповнолітні сприймають побачене в ЗМІ як приклади для наслідування, в основі яких дуже часто закладається така основна мета життя як багатство без докладання надмірних зусиль. Вивчення ЗМІ виявило таку картину, що в багатьох фільмах головний герой є злодієм, рекетиром, повією, наркоманом, алкоголіком тощо. На екранах йде свідомо ідеалізація образу злочинця. Так, згідно з результатами анкетування вчених з питання чи намагаються неповнолітні респонденти копіювати поведінку телегероїв і чи готові вони вчинити протиправні дії, відповіді були отримані такі: 58 % учнів загальноосвітніх шкіл повідомили, що вони готові копіювати поведінку телегероїв, а 37,3 % висловили готовність вчинити протиправні дії, наслідуючи вчинки телегероїв. Неповнолітні, що знаходилися на обліку кримінальної міліції у справах неповнолітніх, ствердно відповіли на перше запитання у 63,7 % випадків, та були готові до протиправних дій у 48,3 % випадків. Вихованці виховної колонії на вказані питання відповіли так: 65,3 % респондентів намагаються копіювати поведінку телегероїв та 28,5 % були готові до протиправних дій [11, с.13].

Таким чином, враховуючи вищевикладене можна підвести підсумок, що ЗМІ опосередковано впливають на формування і розвиток негативних якос-

тей у підлітків, схильних до вчинення злочину, у тому числі і корисливо-насильницьких. Підлітки орієнтовані на безтурботне ставлення до життя, на прагнення отримання матеріальних благ без надмірних фізичних зусиль будь-яким шляхом, навіть скоївши при цьому злочин.

Швидке руйнування ідеалів минулого призводить до того, що утворюється вакуум у психології молодого людини. Для заповнення цього вакууму підходять будь-які "еталони", що сподобалися або просто виявилися під рукою. Кримінальна ідеологія впливає на формування особи не лише у засобах масової комунікації, велику роль тут відіграє і спілкування особи з мікро- і макросередовищем. Тільки в сукупності вони утворюють механізм негативної дії на особу, якому підконтрольні спрямування і ціннісні орієнтації індивідуума

В умовах соціальної дезорганізації злочинний світ активно використовує ідеологічний простір з метою впровадження в підліткове середовище своєї системи цінностей. Представники «криміналу» постійно здійснюють негативний вплив на підростаюче покоління, прагнучи зберегти і зміцнити «злочинські» звичаї і традиції і, як наслідок, прагнучи залучити молодих людей, схильних до захоплення кримінальною романтикою, в злочинний світ.

Серед найбільш вагомих причин схильності осіб до рецепції норм кримінальної субкультури виділяють такі: для осіб, що не змогли себе реалізувати в системі загальнолюдських цінностей, життя за псевдозаконами злочинного середовища дає змогу самоствердитися, заробити авторитет серед однодумців; для підлітків є привабливим безпосередньо сам процес вчинення злочинів, можливість досягти високого рівня життя, не докладаючи особливих зусиль; психофізіологічні особливості організму підлітків; відсутність чітко вираженої соціальної орієнтації [12, с. 7].

Дотримання кримінальних традицій завжди було притаманно кримінальному середовищу. Передача "злочинських" звичаїв і традицій здійснюється не лише в місцях позбавлення волі, але і за їх межами. Живучість кримінальної субкультури пояснюється значною криміналізацією різних верств населення країни. Цілеспрямовані дії з насадження злочинських законів і традицій серед підростаючого покоління сприяють руйнуванню позитивного середовища соціалізації неповнолітніх і молоді, процесу відчуження підлітків від суспільно корисної діяльності, залученню до злочинної антигромадської діяльності.

Висновок. Таким чином, причинами і умовами здійснення неповнолітніми злочинів в умовах сьогодення є не вся сукупність протиріч, існуючих у суспільстві, а тільки найбільш вагомі, серед яких: сімейне неблагополуччя; безпритульність і бездоглядність; безробіття молоді, протиріччя між потребами і можливостями їх задоволення, між освітою і вихованням, криза системи шкільної і позашкільної освіти; неорганізованість дозвілля, наявність протиріч між принципом соціальної справедливості і фактичною його реалізацією; негативний вплив найближчого побутового оточення; вплив масової культури, процеси, пов'язані з міграцією, воєнні дії на Сході України.

Бібліографічні посилання

1. *Літвінова О. В.* Причини злочинності неповнолітніх та заходи її попередження / О. В. Літвінова // Сучасні напрямки профілактики та актуальні проблеми розслідування злочинів, що вчиняються неповнолітніми : матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 30 трав. 2009 р.) / редкол.: Ю. П. Янович (голова) та ін. – Х., 2009. – С. 55–59.
2. *Градецька Н.М.* Сім'я як суб'єкт запобігання злочинності неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. М. Градецька. – Запоріжжя, 2010.
3. *Васильківська І. П.* Кримінологічні аспекти сімейного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. П. Васильківська. – К., 2001.
4. *Журавель О. Є.* Проблема дитячої бездоглядності в Україні та роль міліції в її вирішенні / О. Є. Журавель // Матеріали науково-практ. конф. «Актуальні проблеми протидії правопорушенням та злочинам у сфері громадської безпеки». – Дніпропетровськ, 2010. – С. 73–78.
5. *Дубчак Л.С.* Удосконалення діяльності навчальних закладів щодо запобігання злочинності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Л.С. Дубчак. – К., 2007.
6. *Головкін Б. М.* Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія / Б. М. Головкін. – Х., 2011.
7. *Минина С. П.* Преступность несовершеннолетних / С. П. Минина ; науч. ред. Б. В. Волженкин. – СПб., 1998.
8. *Скурту И.Г.* Виктимологические аспекты профилактики преступлений в отношении несовершеннолетних : дисс. ... канд. юрид. наук / И.Г. Скурту. – СПб., 1996. – С. 84–86.
9. *Абросімова Ю.А.* Злочинність неповнолітніх та запобігання їй на регіональному рівні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю.А. Абросімова. – Дніпропетровськ, 2009.
10. *Марков А.А.* Влияние средств массовой коммуникации на правонарушения и преступления несовершеннолетних : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.08. / А.А. Марков. – СПб., 2000.
11. *Бугера О.І.* Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / О.І. Бугера. – К., 2006.
12. *Виговський Д.Л.* Кримінальна субкультура в механізмі злочинності неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д.Л. Виговський. – К., 2006.

Завгородня Ю. С. Современные криминогенные факторы преступности несовершеннолетних в Украине. Освещены процессы, явления и факторы, которые существуют в современном украинском обществе и определяют преступное поведение несовершеннолетних, а также определены направления профилактики антисоциального поведения детей и подростков.

Ключевые слова: криминогенные факторы, преступность несовершеннолетних, социально-психологические факторы, экономические факторы, морально-психологический климат, профилактика.

Zavorodnya Yu. S. Modern criminogenic factors of juvenile delinquency in Ukraine. The article deals with the processes, phenomena and factors that exist in the modern Ukrainian society and contribute to criminal behavior of minors, and also the areas of prevention of antisocial behavior among children and adolescents.

The study found that the negative factors, we characteristically for disadvantaged families, is as follows: crime of parents or family members; drinking, system-themed conflicts; slutty behavior; lack of parents's desire to look after their children; lack of emotional ties. But crimes committed as teenagers and families safe from the outside, where there was no negative impact

on children by adults. These are families in which parents do not know how or can not educate their children belong to him-way.

It should be noted that the highest growth rate of juvenile crimes with groups of homeless adolescents, whose number is constantly increasing. Another on-genertic problem is the neglect of children that occurs in damaged or incomplete families which is spread of extramarital childbearing, alcoholism and poverty. Today the decline of family educational opportunities not compensated by a system of public education in schools, high schools, colleges, etc., and training in educational institution takes depending on the nature of the material possibilities of the family, with the reduction taking place of circles and sections.

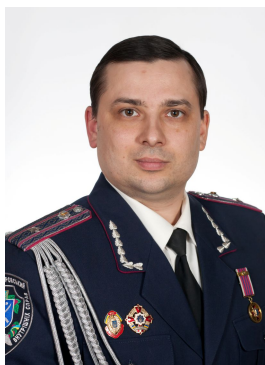
Our studies show that the unresolved problems of adolescents and youth employment are closely linked with the growth of tension in criminal society. It should be emphasized that the media indirectly affect the building and development of negative qualities in adolescents prone to commit crimes.

Targeted actions with the planting of laws and traditions of the underworld incompletely-year-old is a major factor in the destruction of the environment positive socialization non-adult and youth and their involvement in the criminal anti-social activities.

Thus, the most important specific causes of juvenile delinquency in modern conditions are: family problems; homelessness and neglect; unemployment, the contradiction between the needs and possibilities of pleasure crisis of school and vocational education; disorganization leisure, the negative impact of the nearest domestic environment; the impact of media processes related to migration, the armed conflict in the east of Ukraine.

Keywords: *criminogenic factors, juvenile delinquency, social and psychological factors, economic factors, moral and psychological climate, prevention.*

Надійшла до редакції 29.04.2015

Людвік В. Д.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ)

УДК 343.54

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ЛЮДИНИ У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

Розглянуто економічні та соціальні заходи, спрямовані на запобігання вчиненню злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, що вчиняються у громадських місцях; досліджено вплив економічної ситуації в державі та недостатньої розвиненості соціального забезпечення на рівень злочинності, а саме «статевої» злочинності, у громадських місцях; розглянуто напрями вдосконалення заходів запобігання вчиненню статевих злочинів у громадських місцях.

Ключові слова: *злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності, громадське місце, запобігання, профілактика.*